

Nr 253.

Av herr **Lindhagen**, om en pressorganisation för främjande av vårt folks karaktärsdanning, politiskt och individuellt.

Då Sokrates diskuterade med sin lärjunge Glaukon möjligheterna att giva staten en annan gestalt, förberedde han honom på, att de skulle bliva överspolade med åtlöje och hån alldeles som av en storskrattande våg. I vår världsförbättrande tid ställer det sig icke fullt så illa. Vi ha under mansåldrar diskuterat och verkat i staten för politisk och ekonomisk frihet och funnit, att dylika överläggningar icke blott gå för sig utan även äro nödvändiga. Till och med den andliga friheten kan diskuteras numera med aktning för uppgiften. Men att göra även denna nödvändighet till en politisk angelägenhet har knappast trängt in i medvetandet, och det är icke utan, att de bemödanden, som från olika håll göras för ett sådant syfte, bemötas med ett ganska suveränt medlidande från de högre instanserna.

Senast vid denna riksdag har jag tillåtit mig framföra exempel på politiska angelägenheter, vilka i sin mån bana vägar för medborgarnas karaktärsdanning och deras personligheters inre utveckling, såsom den inre skolreformen, medkänslan med djuren vid jakt, decisiv folkomröstning, ordensväsendets avskaffande m. m. Till dessa exempel må nu läggas den grundläggande frågan om den tredje statsmaktens eller pressens reformering. Det gives nämligen icke blott två utan tre statsmakter, och utav dem är pressen säkerligen den betydelsefullaste i fråga om karaktärsdanningens upphöjande till en statsprincip. Det finnes knappast någon politisk makt, på vilken så mycket som på tidningspressen beror, huru samhällsutvecklingen gestaltar sig. I stort sett hämtar samhällets medlemmar sin politiska uppfattning och sociala etik förnämligast ur den tidning de läsa. Det politiska upplysningsarbete, som sålunda vilar hos tidningarna, är icke mindre viktigt än undervisning i läroanstalter. På den senare nedlägges mycken omsorg. Det förra lämnas ännu tämligen vind för våg.

Här föreligger ett område, där den andliga kapitalismen och dess följe den andliga fattigdomen griper sig särskilt fast. De stora tidningarnas makt är ofantlig. Redaktionen, slumpvis tillsatt, förfogar var och en över hundratusentals själar. Den ingjuter i dessa efter sitt sinne en enveten partikunskap, och den censurerar gärna en allsidig och mänsklig upplysning. Grundvalarna, som måste läggas, bliva aldrig lagda. Så betänkligt illa styres i själva verket staten.

Detta är också den allmänna meningen, och ändå har det hitintills varit

tämligen fruktlöst att söka utlösa denna mening i politiska bemödanden. Visserligen föreslås understundom ändringar i tryckfrihetsförordningen, och ett kommittébetänkande om allmän revision av densamma föreligger sedan länge utan åtgärd. Men detta gäller företrädesvis formella omstöpningar utan något väsentligt intresse för människornas själar.

För min del har jag erinrat om missförhållandet *dels* år 1910 i en motion nr 203 i andra kammaren med hemställan bland annat om åtgärder för att i vissa angivna avseenden höja pressens självständighet och bereda den bättre förutsättningar att leda folkets politiska uppfostran; *dels* år 1917 i motionen nr 289 i andra kammaren (sid. 63—74 och 82) jämte yrkanden framförda i särskild motion nr 300 bl. a. om förebyggande av pressfrihetens missbruk genom censur, förstörande av andras goda namn samt ödeläggande av allmänhetens rättsmedvetande, om hedersdomstolar för att uttala omdömen, huruvida uti en tidning hederns, rättsmoralens och sanningspliktens krav blivit överträdna, och om någon föregående utbildning för pressmannen ej blott i pressens teknik utan även i dess mänskliga förpliktelser vid behandlingen av ett lands värnlösa inbyggare och dess förhållanden och om förbud mot utgivande av söndagsnummer samt i särskild motion 292 om en statstidskrift för politiska frågor i syfte att till främjande av folkets politiska uppfostran lämna allsidig och objektiv kunskap i viktiga aktuella spörsmål; och *dels* år 1920 i motionerna nr 222 och 221 om yttrandefrihetens i tryck omläggning i möjligaste mån till en rätt att under alla förhållanden säga sanningen så att den icke tillika blir ett ödeläggande maktprivilegium för exploatering av den stora allmänhetens andliga förmögenheter genom rättigheten att även tala osanning, samt om en samhällelig publikation för politiska frågor i enahanda syfte, som år 1917 föreslogs.

Med dessa erinringar avses icke någon anmärkning emot pressmännen. De äro likasom vi andra barn av sin tid och bundna av dess omständigheter. Det är våra system det gäller. Med lagar kunna säkerligen här företrädesvis endast erforderliga konturer åstadkommas. Erfarenheterna lära oss, att allting till sist bottnar i en uppfostringsfråga, det vill säga i tillblivelsen av andlig frihet med dess självansvar. På detta område gäller detta i högsta grad.

Vad särskilt må anmärkas är, att pressens självuppfostran på grund av förhållandena ännu är tämligen outvecklad. En huvudredaktör lär mycket sällan tillhålla sina underlydande att besinna sitt självansvar. I objektiv upplysning om tilldragelser för dagen och strömningar i tiden är pressen vorden en förträfflig kunskapskälla för allmänheten. Men när det gäller de politiska intressena, sänka sig pressmännen liksom vi andra ofta ned till en särdeles primitiv ståndpunkt.

I allmänhet kan väl sägas, att tryckfrihetens olycka består i dess *frihet att tala icke blott sanning utan även osanning*. Undertryckandet av pressens frihet under ett par moderna statssystem, bolsjevismen och fascismen,

har sin rot i uppfattningen, att man anser grunderna för desamma riktiga. Någon varaktig byggnad för dessa riktiga grundsatser tror man sig dock ej kunna åstadkomma, så länge det står fritt att bland allmänheten sprida vad man förmenar vara oriktiga uppgifter om den förmenta nya sanningen. På dylika vägar lärer dock ingen båtнад vara att vinna.

Nu är det emellertid så, att en partitidning i kampen för tillvaron söker på olika sätt direkt eller indirekt för allmänheten vanställa eller förtiga motståndares mening. Ofta är det mest illa beställt vid behandlingen av minoritetsmeningar inom det egna partiet. Slakten är givetvis mången gång värst, och inbördeskrigen pläga ju vara de grymmaste.

I de förut omnämnda motionerna, till vilka hänvisas, ha framställts några allmänna och speciella betraktelser. I detta sammanhang må därutöver belysas några ytterligare drag ur den nutida pressens arbetssätt.

En viktig uppgift är således *referaten*. Därigenom skall allmänheten bibringas kunskap om vad som yttrats från olika håll. Att kunna referera väl fordras en erfaren och framstående förmåga och för att referera rättvist behövs en karaktär.

I de gångna tiderna utmärkte sig Wilhelm Waldéns Stockholms Dagblad för utsökta referat. De voro icke långa men angåvo merendels på ett riktigt sätt huvudtanken i ett anförande och gjorde detta lika omsorgsfullt för alla, oavsett åsikterna. Branting hade också rykte såsom mästare i referat. Nu äro sådana tider förbi. Materialet har växt ofantligt, och på samma gång synes konsten att referera rätt och sinnelaget för att referera rättvist stå på avskrivning. Redaktören för en stor huvudstadstidning sade mig nyligen, att konsten att referera vore i utdöende. Tidens kynne gör kanske det mesta. En annan anledning är, att förmågorna sättas till andra uppgifter samt att refererandet överlämnas väsentligen utan urskillning till nybörjare och dilettanter. Dessa förmedlare till allmänheten äro ock ofta synnerligen partiska och tro sig förmodligen ibland sålunda även bäst tjäna sina herrar. Slutligen saknas, såsom det förefaller, gemenligen ambition hos ledningen att kontrollera sina underlydande eller implanta hos nykomlingarna tillbörliga grundsatser i deras befattning med mänskligheten. Med en sådan ordning bibringas ju icke allmänheten någon objektiv kunskap.

Lika litet få svenskarna allsidigt veta, i vad mån skilda intressen och ideal komma till uttryck i riksdagen. I de stora tidningarna tronar ofta en underordnad, som egenmäktigt undertrycker, censurerar eller gruvligt misshandlar för honom misshagliga åsikter, personer eller partier, under det en del förnämiteder ur partiets inre krets eller censorns gunstlingar till övermått utbroderas och beredas svängrum i tidningen. De menige lämnas alldeles i skuggan, ehuru deras meningar äro lika bra som ledarnes och ofta överträffa dem.

På samma sätt kan numera också talas om *kåseriets* förfall.

I medeltiden bestod man sig med en intressant institution, som kallades

hovnarren. Denna benämning var egentligen en bemantring för ett allvarligt innehåll. Narrens uppgift var nämligen att under skämtets form säga sin herre och hans omgivning ingenting mindre än sanningen. Ett motstycke således till antikens slav, som följde triumfatorns vagn med påminnelsen: Kom ihåg att du är dödlig. Det är gripande, att på detta sätt även under de omöjligaste förhållanden en gnista av den andliga frihetens fackla icke kunnat undvaras.

Narrkåpan måste uppenbarligen bäras av en spirituell personlighet med människokännedom och medkänsla med alla. Det var minsann ingen sinekur att mitt ibland dessa otyglade våldshärskare och blodsmän på omvägar söka förehålla dem, att endast sanningen kan göra oss fria.

De gamla tiderna äro nu ett minne blott. Spillrorna av de gamla monarkierna liksom de många nya okrönte enväldena äro visserligen fortfarande omgivna av hov med smickrare och befordringssökare. Den gamle narren finnes däremot icke mer. I hans ställe har inträtt parlamentarismen, som ju tillkommit för att bereda folket tillfälle att säga de makt-havande sanningen. Parlamentarismens sanningssägeri är redan nu på väg att försvinna lika väl som de gamla hovens humorister. Den moderna ministärbildningen inspireras allt mer av fruktan för sanningen, ja, icke minst för de egna partiprogrammens bidrag till densamma, och folken få ingen verklig vägledning.

Den tredje statsmakten, pressen, har dock för eget bruk tillägnat sig en avskuggning av den gamla medeltidsinstitutionen. Varje ledande tidning anställer en kåsör med uppgift att framträda på en särskild avdelning såsom gycklare. Uppgiften är emellertid nu icke längre att påminna de egna herrarna, redaktionen, aktieägarna och partiet, om deras dödlighet. Tvärt om åligger det den beklagansvärde att främst häckla deras politiska vedersakare.

Ett sådant ändamål kan icke undgå att helga även medlen. En tillblandning av osanning är ofta ändamålsenlig för att bibehålla och vinna anhängare. Visserligen varar fortfarande ärlighet längst. Men det är lättare att lämna den obegagnad, och Axel Oxenstierna har ju bekänt, med hur liten vishet världen regeras.

Med denna omvandling av den forne sanningssägarens fögderi följer naturnödvändigt en nedsättning av kompetensen. Ofta anlitas vilken som helst. Utbildning för det grannliga uppdraget består icke. Samvetsgrannhet fordras icke.

En tredje följd är, att kåsören i kampen för sin ekonomi lätt utnyttjar varje möjlighet utan hänsyn till Gud eller människor. Allvarliga frågor isynnerhet, vilka ännu ej vunnit officiellt erkännande, belackas nästan konstant i stället för att stödjas. Rösiö liksom tidigare Lasalle bröto staven över pressen på denna punkt. Rösiö betonade det underliga förhållandet, »att pressen regerar människorna, men ändå nästan alltid själv kommer efter». Först när något utan dess hjälp segrat, går den med. En-

dast om det är från mycket auktoritativt håll, som nya trumpeter höjas, bugar den sig, säger han, redan i förstone oberoende av, om det är något vidare innehåll i tonerna.

Denna stränga dom gäller också — knappast kåsörerna — men väl kaserierna. En huvuduppgift för de senare synes särskilt vara att för brödfödans skull rusa till med sitt skall mot nya ljuspunkter. Kaserierna lämna därigenom ett ingalunda oväsentligt bidrag till mänsklighetens bi-behållande i mörkret.

Det gives emellertid slumpvis många kåsörer med egenskaper. De förstå, att moderera sin cyniska uppgift. De inblanda understundom en icke oberättigad kritik med stänk av förståelse och medkänsla. Detta är humorns arbetssätt. Humorn är ett trollspö.

Vid sidan av pressens gycklare äro där anställda en del *kritiker*, som skola skriva allvarligt. Det har utbildat sig den landsseden, att gycklaren svarar man aldrig, därför att det anses vara under vår värdighet. Konst-, litteratur-, musik- och teaterkritikern betraktas åter som professionell. Ingen nalkas hans piedestal, och offren tåga enligt resignerat bruk. Däremot valsas det så mycket livligare kring de partipolitiska framställningarna, ehuru det mesta även här blir oantastat.

Mycket är bra, rättvist, oförargligt eller oskadligt dumt i all denna trafik. Mycket åter är motsatsen, och på det sättet dränkes dock allmänheten dag för dag i en flod av obehörigheter, vilket ju icke kan göra världen bättre. Den tyske socialistiske agitatorn Lasalle skrev härom:

»Jag tvekar ej att med själen fylld av sorg säga er: om icke en fullständig ombildning av vår press kommer till stånd — — — skall vårt folk i grund fördärvas och ödeläggas. Ni måste förstå, att, när tusende tidningsskrivare, dessa vårt folks nutida lärare, med hundratusen stämmor dagligen inpränta hos folket sin dumma okunnighet, sin samvetslöshet, sitt evnuckhat till allt sant och stort i politik, konst och vetenskap, så verkar detta gift på folket, som griper därefter med tillit och hopp att därav vinna andlig styrka, och då måste denna folkanda gå under, vore den än tre gånger så härlig som den är.»

Detta är starka ord, för starka kanske för vår tid. Pressen vidgar vår kunskap ofantligt genom sina sakliga redogörelser. Men varför skulle icke deras kritiska avdelningar även kunna humaniseras genom en pressens egen kontrollorganisation för utövande av självaktning och självansvar?

Om nu även de enligt landssed tysta offren för ovannämnda kritik allmänt började samtala med de professionella kritikerna! Därigenom måste pressen råka i bekymmer och bli eftertänksam. Detta vore ock en utväg, men den kommer säkerligen ej till användning.

Pressens ställning till *genmälen* är slutligen mången gång ganska uppsluppen. Äro de enfaldiga och lätt angripbara, mottagas de förmodligen gärna. I samma mån, som de innehålla påtagliga sanningar, blir man begripligt nog mera betänksam. Är genmålet tämligen nedgörande, är en

vägran att intaga det ofta sista tillflykten. Jag tror åtminstone, att det förhåller sig så, därför att de inlägg, som jag ibland fått refyserade, enligt mitt tycke kunde räknas till mina bästa repliker.

En annan metod är att icke tillåta den, som kommer med sitt försvar, att få behålla rubriken till sin inlägg. I stället sätter tidningen dit en egen rubrik, som uttrycker förakt eller löje över den kommande texten. Därigenom skall förmodligen allmänheten suggereras till en förutfattad mening om, att gemålet är mindervärdigt. Ofta förses sedan gemålet med en efterskrift, som ur författarens synpunkt understundom trotsar all beskrivning.

Det är slutligen humor i att ett redaktionsbiträde, som skriver oriktigt, får betalt för sitt arbete, under det att det väcker förvåning och motsägelser, om den angripne, som måste spilla tid och krafter på att försvara sig, också begär betalt för att han skriver riktigt.

Detta är nu några axplockningar ur skuggsidorna inom tidningspressens vanskliga värld. Därtill må läggas ett återgivande ur andra kammarens utskotts utlåtande i anledning av min motion 1910. Utskottet yttrade däri bland annat enhälligt följande:

»Utskottet delar till fullo motionärens uppfattning om tidningspressens utomordentliga betydelse i det nutida samhällslivet. Det sätt, varpå ett lands tidningspress fullgör sin uppgift, är utan tvivel i mycket hög grad bestämmande å folkets uppfostran i etiskt och politiskt hänseende.

Att åtskilliga, delvis djupgående brister vidlåda tidningspressens verksamhet i vårt som i andra länder, torde svårigen kunna bestridas. Sålunda synes det å det politiska området, vilket ju närmast utgör föremål för motionärens framställning, påfallande, huru obenägna tidningar i allmänhet äro att gent emot motsatta åskådningar visa tillbörlig rättvisa. Förvrängningar och förvanskningar av gjorda uttalanden förekomma i stor utsträckning, och exempel saknas icke, att inkommande gemälen undertryckas. Bevekelsegrunderna hos företrädarna för en motsatt åskådning misstänkliggöras och smutskastas ofta på ett ansvarslost sätt, och polemiken mellan skilda pressorgan föres ej sällan i en ton, som verkar demoraliserande och förråande å läsekretsen. Synnerligast vid tiden för politiska val, då motsatserna mellan de olika partiåskådningarna skärpas, framträda de nu antydda missförhållandena i en bjärt dager.»

Detta uttalande biträdades av andra kammaren utan någon framförd meningsskiljaktighet, men något annat resultat vanns den gången icke mer än det, att uppmärksamheten riktades på saken.

Såsom ovan framhållits, föreligger här främst en fråga om självuppfostran. En reformering av pressen synes kunna bäst befordras, åtminstone nu till en början, genom en pressorganisation, som skapar en god kåranda och gör sig till tolk för hedervärda grundsatser. Till en sådan organisation hör även en hedersdomstol, vars uttalanden kunna bli mycket värdefullare än juridiska domfällanden. År 1910 framkastades även förslag härom i svenska riksdagen.

Sedermära ha vissa tidningsorganisationer inom svenska huvudstaden förenat sig om inrättandet försöksvis av en pressens hedersdomstol, kallad pressens opinionsnämnd. Denna skall upptaga till bedömande bland annarså kallade publikationsmål, varmed förstås »mål som angår påstående, att i tidning förekommit framställning, vars offentliggörande står i strid med hederns fordringar eller eljest ur synpunkten av pressens anseende icke bör lämnas opåtalat». För anförande av klagomål måste emellertid erläggas en avgift av 20 kronor, vilket naturligtvis håller tillbaka de flesta. En sådan hedersdomstol bör emellertid inrättas för hela pressen obligatoriskt och allt göras för att den även må komma i flitigt bruk. Någon avgift för hänvändelse till domstolen bör om möjligt ej upptagas. Den nämnda opinionsnämnden saknar betydelse även därför, att den är så gott som okänd av allmänheten och för övrigt saknar auktoritet och erforderliga befogenheter.

Den ifrågasatta pressorganisationen måste således bli en effektiv utbyggnad av den lilla ansats, som representeras av den förberörda i det tysta begravnade opinionsnämnden. Därför erfordras, att den får behövlig officiell karaktär och bygges på samverkan mellan tidningspressen och regeringen, dock med övervägande inflytande för den förra. Organisationens yttre organisation bör givetvis förläggas till tryckfrihetsförordningen, vars verksamhetsområde den berör. Därigenom skänkes också på lämpligaste sätt en länge saknad motvikt mot de av pressen under tryckfrihetens mantel utövade övergrepp, varom ovan sägs.

På grund av vad sålunda anförts hemställes,

att riksdagen — till främjande av vårt folks karaktärsdanning, politiskt såväl som individuellt — ville hos Kungl. Maj:t begära övervägande av tryckfrihetsförordningens fullkomnande med bestämmelser om en pressorganisation, som utformas i samverkan mellan pressen och regeringsmakten med övervägande inflytande för den förra samt får till uppgift att sprida en förnämlig käranda inom tidningsvärlden samt tillika såsom hedersdomstol utan straffpåföljder bedöma klagomål mot eventuella övergrepp från pressens sida.

Stockholm den 20 februari 1928.

Carl Lindhagen.

